

- ~~4. Одоєвський В.Ф. Город без імени: Повести / Примеч. Сахарова В. И. / Одоєвський В. Ф. – М.: Сов. Россия, 1987. – 288 с.~~
- ~~5. По Э. А. Рассказы / По Э. А. – М.: Художественная литература, 1980. – 352 с.~~
- ~~6. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. Ярошевский М. Г. / Фрейд З. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.~~
- ~~7. Черняхович Т. Ю. В.Ф. Одоєвський и Э.А. По (Проблема психологизма) / Черняхович Т. Ю. // Психологизм в мировой литературе: Научное пособие / Отв. ред. Н. М. Раковская. – Одесса: Астропринт, 2001. – С. 29 – 38.~~
- ~~8. Юнг К.Г. Очерки по психологии бессознательного / Юнг К. Г. – К.: Когито-центр, 2006. – 352 с.~~

Юлія Тарасова

ПОЕТИКА НАЗВИ «НЕВЕЛИЧКОЇ ДРАМИ» ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО

Український інтелектуальний роман – неординарне явище літературного процесу 20-х років ХХ століття, різні аспекти якого останнім часом досліджуються в літературознавстві. Одним із найперспективніших бачиться з'ясування екзистенціалістської моделі буття, що обумовлює вивчення філософської основи романістики, зокрема філософії екзистенціалізму. Як слушно зазначає С. Павличко, література завжди мала філософський підтекст, проте в ХХ столітті, в епоху небувалих історичних і суспільних катаклізмів і краху світових філософських систем, філософування стало її домінантою.

Творчість Валер'яна Підмогильного відзначалася філософською глибиною, зображенням психологічно-рельєфних характерів. Для того, щоб правильно зрозуміти поетику назви твору, важливо зрозуміти насамперед філософію автора. Філософічність — характерна властивість інтелектуальної прози письменника. Недаремно на сторінках більшості його творів згадуються імена мислителів: Арістотеля, Гегеля, Епікура, С. К'єркегора, Лао-Цзи, Ф. Ніцше, Платона, Руссо, Сократа, Г. Сковороди, А. Шопенгауера та ін. На філософські аспекти творів В. Підмогильного вказували такі літературознавці, як І Михайленко, Г. Костюк, Ю. Шерех, М. Тарнавський, В. Мельник, В. Шевчук, Р. Мовчан, Л. Коломієць, О. Гриценко, А. Матющенко та ін.

Мета роботи: розкрити суть назви «Невеличкої драми». Завданням є: дослідити і систематизувати матеріали про твір; визначити, що таке поетика назви; розібрати типи заголовків; розкрити суть назви роману В. Підмогильного.

Об'єкт дослідження: «Невеличка драма» В. Підмогильного. Предмет дослідження: поетика назви. Методологію роботи складають праці С. Павличко, В. Мельника, В. Шевчука, Л. Чернець, Ю. Шереха, М. Пірена, Ц. Годорова, З. Блисковського, М. Пащенко.

Проблема: Заголовок роману «Невеличка драма» досить неоднозначний. Потрібно знайти вірне тлумачення. Жанрова форма роману зумовлює певну особливість, яка і розглядається у роботі.

Наукова новизна роботи: Виявлені нами у творі і проаналізовані проблеми розкривають панорамність і глибину роману В. Підмогильного «Невеличка драма», допомагають усвідомити масштабність авторського задуму.

Для початку потрібно розібратися у теорії літератури. Подаємо визначення:

Роман – це великий епічний твір, в якому широко відображається багатогранна дійсність. Складна проблемність роману зв'язана з більшою, ніж в інших епічних жанрах, повнотою зображення суспільного й особистого життя людини; звідси – наявність кількох сюжетних ліній, переплетених між собою, можливість відображення значного періоду часу, велика кількість персонажів, відтворення їх характерів, взаємовідносин, інтимних переживань.

Класифікація роману за Кольєром:

1. Соціальний роман
2. Моралізаторський роман
3. Культурно-історичний роман
4. Психологічний роман
5. Роман ідей
6. Пригодницький роман, роман з інтригою, роман пошуків
7. Експериментальний роман

Робимо висновок, за жанром «Невеличка драма» - це роман дещо психологічний, дещо філософський з соціальними елементами.

Заголовок - назва внутрішнього підрозділу твору (глави, параграфа, частини, розділу) або видання (розділу, частини, елементів апарату); назва структурної частини рубрики допом. покажчика, що позначає об'єкт пошуку; назва визначає номер і тему таблиці, зміст її рядків і граф.

Видавничий словник подає такі заголовки:

- 1) організують, скеровують і полегшують читання
- 2) поглиблюють розуміння твору, т. к. наочно розкривають його будова, співвідносне значення заголовків і підрозділів, місце кожного в загальній структурі твору;
- 3) підсилюють довідкову функцію книги, полегшуючи і спрощуючи пошук частин твору чи видання

При першому знайомстві з заголовком, до читання всього тексту, реалізується номінативна функція. Вона полягає в тому, що заголовки називають текст, виступають в якості його імен, знаків. Номінативна роль заголовка дає читачеві можливість виділити текст. Можна назвати різні способи залучення довільної уваги читача за допомогою заголовка. Назва активізує роботу читацького мислення через порушення інтересу.

У першій класифікації Лазаревої Е. А., заголовки розрізняються залежно від того, один або кілька елементів смислової схеми тексту демонструє заголовок. За цією ознакою виділяються односпрямовані і комплексні заголовки.

Односпрямовані заголовки співвідносяться з одним елементом смислової структури тексту. Одне з головних призначень заголовка повідомити читачеві про тему твору.

Комплексні заголовки співвідносяться з кількома елементами структурної схеми тексту одночасно. Вони попереджають ускладнену інформацію. Ступінь їх інформативності вище, зв'язки назв з текстом більш різноманітні, ніж у попередніх, що є одним із засобів підвищення виразності тексту. Комплексний заголовок актуалізує одночасно тему і аналітичну оцінку ситуації, якої-небудь тезу та ілюстрації.

«Невеличка драма» – це комплексний заголовок.

У нескінченному різноманітті форм і типів заголовків незмінне одне: заголовок повинен бути точним, коротким, виразним, конкретним. Тема сприймається, як речовий

елемент, що знаходиться поза текстом і має певну самостійність. З іншого боку заголовок повноправний компонент тексту, що входить до нього і має певну самостійність.

Для створення назви часто використовують художні тропи, мовну гру, фонетичну гру тощо.

Заголовок потрібен твору будь-якого жанру. Тільки поетам дарований привілей – вони можуть писати вірші без назви. У вірші без назви, перший його рядок стає заголовком.

Назва – словесне найменування, позначення когось, чого-небудь.

Оскільки назва це перше на що звертають увагу читачі, то велике значення має вибір правильної. Для наукової, художньої, технічної, економічної літератури, довідників головним є відображення в назві змісту. Відповідно назви можуть бути довгими та складними, створеними з використанням специфічної термінології. В художній літературі головне це емоційне враження, яке справляє назва на читача, її відповідність очікуваному жанру. Гарним вважається, коли в назві алегорично відображено зміст книжки. Як правило в назвах художніх творів стараються уникати термінів. З іншого боку досить часто зумисне використовують яскраві, незрозумілі та екзотичні слова що мають привернути увагу читача.

Поетика (грец. *poietike* – майстерність творення) – один із найдавніших термінів літературознавства, який постійно зазнавав внутрішньої змістової переакцентуації у зв'язку із еволюцією художньої літератури.

У сучасному літературознавстві є багато визначень поетики. Проаналізувавши деякі з них, Г. Ключек називає такі значення цього терміна:

- 1) художність;
- 2) система творчих принципів;
- 3) художня форма;
- 4) системність, цілісність;
- 5) майстерність письменника.

Поетику не можна ототожнювати з теорією літератури, вона лише один із розділів літературознавства.

Роман «Невеличка драма» — це перебіг любовної історії, але поза тим проступає глибока тривога автора за долю своєї землі й людського начала в ній, шлюб між Славенком та Мартою неможливий: Славенко зрікається Марти, що ставить її на межу загибелі. Вона, така, як є, в цьому механізованому світі не потрібна. Але життя – це не Славенко, а Марта. Хоч дівчину й перемололи безжалісні будні, вона залишається жити. Але не в дійсності, а уві сні. Тому кінцева сцена роману – не смерть, а Мартин сон.

Для роману «Невеличка драма» письменник застосував своєрідну розповідну манеру. Він вдається до ретроспективного огляду передісторій героїв, роздумів над психічними станами їх, змальовує сучасний статус персонажів, аналізуючи їх душевний світ, але при цьому зберігає дистанцію і не ідентифікується з жодним героєм. Водночас відчувається іронічне ставлення розповідача до описуваних подій, особливо яскраво це звучить у назвах розділів роману, які перегукуються з назвою «Невеличка драма». Тема покинутої дівчини переосмислюється наратором. Це не сентиментальна розповідь про зражену дівчину, не трагічна історія покритки Катерини. Історія нерозділеного кохання поступається оповіді про внутрішній світ героїв, про розвиток мікрокосмосу людини. Останній може бути примітивним, як у міщанина, ілюзорним, як у Льови Роттера, раціоналістичним, як у Славенка, духовно багатим, як у Марти.

М. В. Пашенко зазначає, що окремого дослідження вимагає і поетика заголовків. Звернемось лише до окремих специфічних назв, тобто «називання» локальних об'єктів,

предметів, понять. Також Микола Васильович говорить у своїй монографії, що тропіка в художньому творі набуває конкретно-індивідуального змісту. Кожен троп є мікрообразом, власне, змістовно значущою одиницею образності. У контексті мікрообраз-троп обростає новими відтінками значень, завдяки взаємозв'язку з іншими образами. Вони разом «вивершують» будівлю образу. Прямий і зворотний рух асоціацій, образної думки від тропу до тропу (безперечно і за участю і «безобразних» слів, усього контексту) відбувається в межах певної групи таких художніх форм.

Таким чином, ми підійшли до визначення тропу, що містить назва твору, який ми вивчаємо. Це антифразис.

Як подає А. П. Квятковський у поетичному словнику 1996 року, антифразис – це стилістична фігура, вживання слова чи словосполучення в протилежному значенні, зазвичай іронічному.

Антифразис, як правило, будується на контрасті похвали або формально-схвального значення слова чи виразу з осудженням або несхвальним значенням висловлювання. Наприклад: «Ніщо так не обмежує твої дії, як фраза: «Та роби що хочеш!»».

Іноді антифразис вживається як похвала у формі дружнього або грубо-жартівливого докору або осуду.

«Невеличка драма», насправді, драма цілого життя. Олена Галета «Невеличкою драмою» називає біографію з датами В. Підмогильного. Наприклад:

«Дія перша:

1901, 2 лютого (20 січня) – народився

Декорація: велике степове село Чаплі Новомосковського повіту під Катеринославом

Дійові особи: селянська родина» і так далі [25, 3].

У «Невеличкій драмі» дія відбувається всередині однієї кімнати, яка нагадує нам сцену. Скільки б не було героїв, нас цікавить Людина: якою вона є для себе і якою вона прагне стати для Іншого, для того Другого, якого обирає навіть не розумом, а якоюсь ірраціональною глибиною душі.

Але не забуваймо: твори В. Підмогильного – інтелектуальні та філософські. Вони – понад конкретними стилями чи теоріями. Тому й автор – понад своїм текстом. Між автором і текстом існує певна відстань, і ця відстань називається – іронія, як зазначає Олена Галета.

Іронія над героями, над самим собою, зрештою, над літературою, яка звикла плакати від розчуття. Марта, героїня «Невеличкої драми», переживає надзвичайне кохання і таке ж глибоке розчарування. Навіть назва прикінцевого розділу така знайома. «О, Боже мій милий, за що Ти караєш її, молоду». Отже, зраджена, збездещена, безробітна і бездомна, вона... солодко спить у новій кімнаті.

В інтелектуальному романі навіть розум зазнає поразки, бо й він – обмежений і авторитарний. Так роман інтелектуальний перетворюється на інтелектуально-іронічний.

Автор сам визначає жанр «Невеличкої драми» - це роман на одну частину. Назви частин роману є надзвичайно важливими, влучними, іронічними, такими, які говорять самі за себе («На світі Іва зовсім сама...», «Прекрасна сирена Ірена», «Свійський Отелло»...).

На нашу думку, антифразис «Невеличкої драми» виявляється, по-перше, у тому, що це роман, а не драма; по-друге, у розмірі роману (203 сторінки); по-третє, під назвою можна розуміти іронічно закодоване важке життя автора твору В. Підмогильного; по-четверте, драматичне розгортання подій у житті героїв роману.

«Невеличка драма», як депресивний стан героя. Цитата з тексту роману: «Депресивний стан має певну градацією, яку визначити в щоденному житті буває дуже корисно. Бо одна річ

є депресія абсолютна, коли під тиском енергетичної зайвини ушкоджено основні підйоми психічного механізму, і людині вже важко вернутись до радісного світосприймання, а зовсім інша справа з депресією тимчасовою, що може бути, іноді й дуже пристойно, розряджена, надимаючи, як ходовий вітер, людські паруси. Щоб відрізнити їх, тут можна порекомендувати спосіб, який годилося б назвати реакцією на матеріальне поліпшення і якого суть зрозуміла без дальших пояснень» [589, 11].

Безпалько вбачає драму Висоцької у тому, що вона не на своєму місці. Він вважає, що вона має буди на сцені і саме звідти дарувати радість, надію людям.

Мабуць, В. Підмогильний, намагався у завуальованій формі натякнути ще на початку, у самій назві, що події, які будуть відбуватися у романі, матимуть наслідки. Звичайно, ми не можемо достовірно знати чому роман був названий саме так, але можемо припустити, що «невеличка» це тому, що зміна думок, позицій, стану героїв у динаміці, змінюється головним чином через стосунки, почуття, кохання. А ці відчуття є досить нестійкими, дещо оманливими і зі сторони розуму вважаються не глобальними, не визначними. На жаль чи на щастя, не все у житті вирішується розумом, інтелектуально. Частіше все відбувається несподівано, під дією емоцій. А емоції, як відомо, впливають на наш душевний стан. «Невеличка», можливо, тому що вона торкнулася невеликої кількості людей, майже одноосібно. Тому за Всесвітнім масштабом це є непомітним.

Марта Висоцька розчарувалася в коханні, у своїй роботі. Вона ніколи не поважала в людях безхарактерність, обмеженість, засміченість, ідеологізованість думок.

Славенко дотримувався іншої позиції в житті: «Раціоналізація, в якій би формі вона не виявлялась, є руйнування старих звичок, безглузких традицій, шкідливих забобонів, що передали нам у спадок минулі, нетямущі покоління. Тобто раціоналізація, широко взята, як загальний процес нормалізації людської праці й людських, найінтимніших навіть відносин, є поступ до вищих життєвих форм, побудованих на принципах розуму. Тисячі консервативних чуттів, цілий отой звір, що сидить і ричить у нас, обурюються, скаженіють від клітки, в яку запроваджує їх розум крок по кроку, день у день, невпинно й систематично. І я щасливий, що живу в ту добу й у тій країні, коли й де розум гостро протиставлено всьому кволому, нікчемному, чуттєвому, чим так щедро обдаровує нас природа. На моє глибоке переконання, поняття раціоналізації, як я її розумію, цілком покриває поняття комунізму. Вони тотожні, це той процес, названий з різних поглядів. Звичайно, втратити посаду прикро, але не забувай, що раціоналізація є єдина достойна причина скорочення» [696, 11].

Льова Роттер залишився вірним своїм ідеалам, Славенко жив заради ідеї комунізму, а Марта хоч і була ображена ставленням Юрія, певно, знайде сили для боротьби за життя. Тому назву «Невеличка драма» можна трактувати ще як певний етап у житті, на якому були перепони.

Список використаної літератури

1. Бойко Ю. «Невеличка драма» В. Підмогильного на тлі дійсності 20-х років / Ю. Бойко // Досвід кохання і критика чистого розуму: Валер'ян Підмогильний: тексти і контексти та конфлікт інтерпретацій/ упор. О. Галета. – К. : Факт, 2003. – с. 313-330.
2. Великі проблеми «Невеличкої драми» В. Підмогильного // Слово і час .– 2000. – № 2. – С. 37–39 .
3. Галета О. Валер'ян Підмогильний // УСЕ для школи: Українська література. – 10 клас. – К., 2001. – Вип. 11.

4. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2. - 624 с.
5. Лесин В. Літературознавчі терміни. – К. : Рад. шк., 1986. – С. 251- 255.
6. Луцій С. Великі проблеми «Невеличкої драми» В. Підмогильного / С. Луцій // Слово і час. – 2000. – № 2. – С. 37–39.
7. Мельник В. «Невеличка драма» і великі проблеми / В. Мельник // Суворий аналітик доби. Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини ХХ ст. – К. : ВІПОЛ, 1994. - С. 240-289.
8. Михайловська Н. Головні прояви всезагального характеру екзистенційного філософування та специфіка його відродження в Україні / Н. Михайловська - Харків, 1996. - 39 с.
9. Монахіна Н. «Невеличка драма» Валер'яна Підмогильного: парадокси тілесності / Н. Монахіна // Досвід кохання і критика чистого розуму: Валер'ян Підмогильний: тексти та конфлікт інтерпретацій / упор. О. Галета. – К. : Факт, 2003. – С. 383-390.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
11. Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи / В. Підмогильний - К. : Наук. думка, 1991. - 800 с.

Валерія Хорошилова

СИСТЕМА МОТИВОВ В РАССКАЗЕ А. И. КУПРИНА «ПСИХЕЯ» КАК ПРОЯВЛЕНИЕ АВТОРСКОГО МИРА ПИСАТЕЛЯ

Александр Иванович Куприн – известный писатель рубежа XIX- XXвв. В его творчестве соединились традиции реалистической прозы XIX века и модернистские тенденции начала XX в. А. И. Куприну свойственен интерес к библейским и мифологическим мотивам и сюжетам, их переосмысление и трансформация. Литературоведческие работы о Куприне создавались в основном в 60-70 гг., в них очевидна тенденциозность, идеологические штампы. В определённой степени эти явления преодолены в последующих работах Л. А. Колобаевой [3], В. В. Заманской [2] и др. Исследователи ставили перед собой цель по-новому интерпретировать тексты писателя, однако, к авторскому миру Куприна, где определённую роль играют мотивы, они не обращались.

Целью данной статьи является осмысление трансформации библейских и мифологических мотивов, их связь с психологизмом в раннем произведении А. И. Куприна «Психея». Каждый из вышеназванных аспектов указывает на особенности авторского мира писателя «рубежной» (по определению Н. Лейдермана) эпохи.

Сегодня очевидно, что в литературоведении понятие мотив рассматривается с разных точек зрения. Мы будем опираться на исследование И. В. Силантьева «Поэтика мотивов» [6], в котором не только обобщён опыт А. Н. Веселовского, Б. В. Томашевского и др. но и выдвинута концепция, согласно которой мотив несёт в себе сюжетообразующую функцию. Из этого следует, что мотив способствует развитию внешнего и внутреннего конфликтов. Как отмечал А. А. Слюсарь, в центре сюжета непременно находится конфликт и его развитие. При этом важно учесть, что, по утверждению учёного, сюжет – это система отношений между персонажами, в результате которых развивается действие.